

strijdparool van de souvereiniteit der natuurlijke rede noodwendig in zichzelf verdeeld en verscheurd.

Want de krijgslustige leuze van de redesouvereiniteit, het parool van de onverwinklijke methodische kracht van het denken, ontving zijn krachtigste impulsen uit een geheel irrationeele drijfveer, het humanistisch persoonlijkheidsideaal, dat de renaissance reeds in haar aanvankeijken stormloop tegen de scholastieke levensstructuur, als de belofte van een nieuwe toekomst gepredikt had.

En zie daar de onoplosbare tweespalt: Het persoonlijkheidsideaal, het ideaal van den „uomo universale”, den vrijen koningsmensch, die de wereld zal beheerschen en in eigen souvereinen scheppingsdrang zijn levenshouding bepaalt, dreef de rede aan om het geheele natuurlijk wereldbeeld te vernietigen en in een zelf gecreëerde logische structuur weer als uit het niets te herbouwen.

De geheele natuur vanaf de mechanistische bewegingen der z.g. doode stof tot aan het geheimzinnig organisch leven viel ten buit aan de analyseerende, mathematische denkmethode. De grondgedachte van het humanistisch wetenschapsideaal eischte de continuïteit van het denken, het fundeeren van alle nieuw verworven kennis in haar logischen oorsprong, en het scheppen van een continue, door geen enkele irrationeele grens meer verstoorden samenhang der kennis-elementen²⁾. Maar zoodra het probleem van de ziel, de draagster van het nieuwe levensideaal, opdook, moest onherroepelijk de innerlijke antinomie in de humanistische levens- en wereldbeschouwing, het onoplosbaar conflict tusschen wetenschapsideaal en persoonlijkheidsideaal, voor ieders oogen worden gevoerd.

Het wetenschapsideaal moest, wanneer met zijn meedoogenloozen continuïteitsdrang ernst werd gemaakt, de nieuwe souvereine zelve, de menschenlijke persoonlijkheid, aan zich onderwerpen, haar zedelijke vrijheid, haar koningswaan vernietigen, de wetten aan het licht brengen, waaronder die persoonlijkheid zich slaafs als een mechanisme ontwikkelde.

Inderdaad, het humanisme zelf had er een eminent belang bij, aan de souvereiniteit van het mathematische denken grenzen te stellen. Maar waar die grenzen te vinden, hoe de competentie tusschen wetenschap en persoonlijkheid af te bakenen? De booze geest van het souvereine denken, het logische postulaat der continuïteit, was door het humanistisch persoonlijkheidsideaal zelf opgeroepen en het humanisme had alle reden met Faust uit te roepen: „Die ich rief, die Geister, werde ich jetzt nicht los”.

In den verbitterden wetenschappelijken strijd tusschen **Hobbes** en **Descartes** verpersoonlijkte zich de antinomie, de tweespalt in de grondslagen der humanistische levens- en wereldbeschouwing. Twee groote denkers, beide één in het enthousiaste geloof aan het nieuwe wetenschapsideaal, beide doordrenkt van den geest van het humanistisch persoon-